

Kurt Sontheimer

Kontinuiteten i den antidemokratiske tænkning - fra Weimarrepublikken til Forbundsrepublikken

Lige siden det forbryderiske nationalsocialistiske Tysklands nederlag i Anden Verdenskrig har man i tysk politik og i de historiske og politiske videnskaber beskæftiget sig med spørgsmålet om, hvordan det kunne lade sig gøre, at den første tyske republik og det første tyske demokrati, dvs. Weimarforfatningen, brød sammen efter kun 14 år, og efter nationalsocialisternes magtovertagelse kunne omformes til et totalitært system med katastrofale følger for Tyskland, ja for hele verden. Mit eget bidrag til en historisk udlægning af dette store tema var en omfattende undersøgelse fra 1962 af den rolle og betydning, som den antidemokratiske tænkning, dvs. de åndelige strømninger, som gik imod den demokratiske og liberale statsform, har spillet for Weimarrepublikkens opløsnings- og ødelæggelsesproces. Det lykkedes mig at fremstille, hvorledes den antidemokratiske tænkning – blandt flere medvirkende faktorer – kan tildeles en betydelig rolle i Weimarrepublikkens ødelæggelsesproces, idet de politiske kræfter, der bekæmpede Weimarrepublikken og i sidste ende bragte den til fald, var inspireret heraf.

Dette er grunden til, at man i Den tyske Forbundsrepublik, som af gode grunde lægger stor vægt på at fremstå som og leve op til at være et frit demokrati, lige fra begyndelsen, dvs. allerede i sin forfatning, har truffet forholdsregler, der gør, at forfatningsfjendtlige, altså antidemokratiske strømninger, kan afværges, og at de så vidt muligt kan udelukkes fra den demokratiske proces. Når man ser på den store betydning, de antidemokratiske ideer og ideologier har haft for Weimarrepublikkens ulykkelige historie, kan man derfor også i den utvivlsomt mere vellykkede Forbundsrepublik, stille spørgsmålet, om der er kontinuitet i den antidemokratiske tænkning i Tyskland, hvordan den viser sig og inden for hvilke rammer, den opererer. Efter min vurdering vil det derved vise sig, at der på trods af en vis kontinuitet i den antidemokratiske tænkning også er betydelige forskelle, hvad angår dens rolle og betydning i Weimar-

republikken og Forbundsrepublikken. For tydeligt at kunne skildre dette tema vil jeg først foretage en sammenfattende beskrivelse af den antidemokratiske tænkning og dens virkning i Weimarrepublikken. Jeg vil dernæst berøre den betydning, som henvisningen til Weimar altid har haft i Forbundsrepublikken og vil afslutningsvis forsøge at give en fremstilling og åndelig-politisk vurdering af de antidemokratiske strømninger i Den tyske Forbundsrepublik, som strækker sig ind i nutiden.

I. Antidemokratisk tænkning i Weimar

Antidemokratisk tænkning er en tænkning, der med hjælp fra andre politiske formationer sigtede mod at opløse Weimarrepublikken. I og med at den rent åndeligt udhulede den bestående stat og gik ind for en anden type stat, medførte det en slags åndelig udtæring af demokratiet og forhindrede den konsensus mellem statsborgerne, som et samfund med en demokratisk forfatning må bygge på, hvis det skal fungere nogenlunde.

I demokratiet er princippet om oppositionen velkendt og man tilskynder til den; dog betyder opposition i et demokrati ikke modstand mod staten og dens forfatningsmæssige grundprincipper, men derimod opposition mod en bestemt politik inden for rammerne af fælles principper, som alle tilslutter sig. Oppositionen i Weimarrepublikken var i stor udstrækning en opposition mod republikken og demokratiet som sådant. I den forstand var den antidemokratisk. Historikeren, der beskæftiger sig med Weimarrepublikkens antidemokratiske tænkning, har at gøre med ideerne og de kritiske tanker, der florerede hos de mænd og i de kredse, som var imod Weimarrepublikken og som ønskede den afskaffet. Det er klart, at denne tænkning spillede en rolle for den nationalsocialistiske magtovertagelsesproces, fordi den gennem sin modstand mod den bestående stat medvirkede til at åbne det rum, hvori en stor oppositionel bevægelse som det nationalsocialistiske masseparti kunne udfolde sig.

Den åndelige omvendelse i begyndelsen af århundredet, som nåede sit højdepunkt i de berygtede tyvere, var ganske vist ikke kun begrænset til Tyskland, men fik dog størst betydning der. Den kan i det store hele karakteriseres som en modbevægelse til den borgerlige verden og dens politiske, økonomiske og samfundsmæssige former, som bygger på ideerne fra Den franske Revolution og liberalismen. Filosofisk kom den nye åndelige strømning til udtryk i livsfilosofien, som gennem opdagelsen af det flydende, uberegnelige og irrationelle i alle livets fremtrædelsesformer blev en modstander af den filosofiske rationalisme og den moderne videnskabsbevægelse, som blev indledt med Descartes. Kunstnerisk kom denne ånds- og livsholdning til udtryk i det ekspressionistiske 'livsskrig' politisk-økonomisk i den voksende modstand mod liberalismens

politiske og økonomiske former, dvs. mod den demokratiske parlamentarisme og kapitalismen.

Irrationalismen er et gennemgående træk i højrefløjens antidemokratiske tænkning. Thomas Mann har engang meget direkte kaldt populariseringen og politiseringen af den nye irrationelle åndelige strømning – som han i dens berettigede form på ingen måde afviste – for ”en skamfering af livsfilosofien” og udtalt, at der ikke fandtes noget mere forfærdeligt end populariseringen af irrationalismen. Tilbedelsen af livet var ensbetydende med en forkastelse af åndens kritiske funktion. Menneskene skulle, hvis det stod til tidens populærfilosoffer som Oswald Spengler, Ernst og Friedrich Georg Jünger osv., ikke træffe beslutninger ved hjælp af deres blodfattige forstand, men derimod med hjertets og blodets kraft. De skulle ikke længere vegetere som masse og leve i et kunstigt fællesskab, som vælger dets lederskab gennem mekaniske valg, men derimod igen samle sig som et folk i et naturligt fællesskab og udpege en fører, som kunne lede dem til en bedre skæbne. Kort sagt: livsfilosofiens grundforestillinger rettede sig i politisk henseende mod det parlamentariske demokrati, imod det såkaldte demokratiske ”system”. Ud fra dette nye åndelige tiltag blev der formuleret andre statsforestillinger, hvor den mekaniske demokratiske stat med dens partivælde og uansvarlige anonymitet blev lagt bag sig og noget nyt, noget større blev sat i værk. For eksempel skulle den ”sande stat”, som den indflydelsesrige sociolog Othmar Spann forkyndte, igen være en organisk, og det ville sige en hierarkisk inddelt stat. Det rent formelle demokrati skulle afløses af et folkeligt demokrati, samfundets mekanisme forvandles gennem et nyt intensivt fællesskabs oplivende ånd, det anonyme bureaukratiske magtapparat opløses til fordel for et personligt skæbnebestemt ansvar og til fordel for en fører valgt pga. sin karisma, byernes asfaltkultur afskaffes gennem fremkomsten og udviklingen af hjemlige menneskelige bosættelser, civilisationen udbygges gennem opblomstringen af en ægte folkekultur.

Den antidemokratiske tænkning er et udslag af en polemisk holdning. Dens mål er at overvinde det liberale demokrati, og den stiller sig derfor i første omgang kritisk over for demokratiets fremtrædelsesformer og den ånd, der bestemmer det. Det var sådan, mange tyskere fik lede ved den demokratiske republik. Bag en sådan polemik stod der imidlertid altid en ny og anderledes statsforestilling, som blev propageret i mange variationer: som autoritær eller total stat, som stændersamfund, som tysk folkestat eller som folkeligt fællesskab. Den mest omfattende måde, hvorpå man polemisk afviste Weimarrpublikken og dens forfatning, var med påstanden om, at denne stat var et produkt af vestlig statstænkning. Det vestlige demokrati kunne imidlertid aldrig komme til at udgøre den ideelle statsform for landet i midten, for Tyskland. Tyskernes opgave bestod i stedet i at finde deres egen statsform, at tage af-

stand fra den ”dovne vestlighed”, som blev omtalt med foragt, og gennem den tyske nationalkulturs kraft, gennem det tyske blods udspring og ud fra Tysklands beliggenhed at skabe en selvstændig statsform. Tilpasningen til vestligt demokrati og liberalisme betød udelukkende Tysklands fremadskridende undergang, dets given afkald på ideen om et rige som en passende statsform og en prisgivelse af kulturen til fordel for civilisationen. Spengler gav i decideret rasende artikler udtryk for den holdning, at ethvert land skulle finde dets egen statsform – intet var mere tåbeligt end at efterligne fremmede forbilleder. I England vidste man godt, hvorfor man skulle anbefale parlamentarismen til andre lande, for den virkede som gift for fremmede folkeslag.

Den kritiske indstilling over for vestlig tænkning fandt også nedslag i andre polemiske formuleringer. Det vestlige demokrati blev stillet over for ideen om et tysk, folkeligt organiseret fællesskab, lighedsideen over for fordringen om hierarki og værdiskabelse, individualismen over for universalismen. Othmar Spann så for eksempel hele verdensudviklingen udspændt i en uundgæelig polaritet mellem individualisme og universalisme. Han plæderede for universalismen, så i individualismen det rene fordærv og tilsagde stændersamfundet, som ikke længere var demokratisk, fordi det fordømte lighedsprincippet, redningen fra anarki og samfundets fuldstændige atomisering. Andre havde en forkærlighed for antitesen individualisme og socialisme. Dog var det ikke en socialisme identisk med Karl Marx-skolens internationale socialisme, som man regnede med til den liberale tænkning, men derimod en fællesskabets socialisme. Fællesskabstænkningens talrige ideologer ville omforme massesamfundet til organiske fællesskaber, affolke byerne og igen gøre de landlige og foreningsmæssige former for samliv til eneste rettesnor. I bund og grund var ideen om en tysk eller national socialisme synonym med ideen om et folkefællesskab, som var fornyelsesbevægelsens endelige mål. Ifølge antidemokraterne var det tidens krav at tænke i folk. Begreberne overlappede imidlertid hurtigt hinanden. At ”tænke i folk” var for mange ensbetydende med at ”tænke tysk”, men tysk var for de såkaldte ”folkelige” i første omgang det ikke-jødiske, således at ideen om ”det folkelige” inden for mange grupper og kredse rindede ud i en primitiv antisemitisk ideologi, som i sin barbariske form også dominerede nationalsocialismen.

Kaster man et blik på de antidemokratiske ideer i Weimarrepublikken, så kan man, sådan som det også var almindeligt i Weimartiden, inddеле dem i to hovedgrupper, såfremt vi lader venstrefløjens antidemokratiske aktiviteter ude af betragtning: Det drejer sig om en gammel og en ny nationalisme. Den gamle nationalisme var politisk grupperet omkring de tysknationale, de tidligere konservative, som i Weimarrepublikken forholdt sig restaurerende, hvis ikke ligefrem reaktionære. De så det wilhelminske riges herlighed for sig som

en erindring om Bismarckkrigets store gamle tid, der vakte en politisk impuls til live. Den nye nationalisme, som var splittet op i mange grupperinger og retninger, havde derimod ikke megen tiltro til monarkiets genindførelse, men så ligesom ungdomsbevægelserne udelukkende det rådne og forslidte i wilhelmismen, som den søgte at overvinde gennem en revolution. Selvom Weimarrpublikken sociologisk og politisk set havde medført en kraftig omstrukturering af forholdene, så opfattede de unge nationalister den i mangt og meget som en uberettiget fortsættelse af det gamle og satte alle kræfter ind på at revolutionere Tyskland åndeligt og politisk. Det var her den antidemokratiske tænkning havde sin mest frugtbare og virkningsfulde begyndelse, og der var hundredvis af forskellige grupper, det være sig de nationalrevolutionære, eller nationalbolsjevistiske, ungkonservative eller ungnationale, der på den ene eller anden måde forsøgte at reformere og overvinde Weimarstatsdannelsen. Den nye nationalisme fik sin stærkeste impuls fra den såkaldte ”krigsoplevelse”, hvilket på den ene side forklarer denne tæknings hårde, militante vokabular, men på den anden side også blev opfattet som et forbillede for det folkefællesskab, der skulle skabes, og for den nye tids heroiske livsopfattelse. Det unge antidemokratiske højre ville ud af et liberalt kræmmerfolk smede et folkefællesskab bestående af krigeriske mennesker; af borgere skulle der ifølge Ernst Jüngers berømte bog *Arbejderen* blive soldater og arbejdere.

Der er ingen tvivl om, at netop den ungnationale højretænkning – inspireret af forfattere som Wilhelm Stapel, Oswald Spengler, Arthur Moeller van den Bruck, Ernst og Friedrich Georg Jünger, Ernst Niekisch, August Winnig og mange andre – har beredt en åndelig platform for nationalsocialismens fremkomst. Den konservative revolution, de ville lede på vej, kom den nationalsocialistiske massebevægelse til gode, navnlig fordi den nye nationalisme ikke rådede over nogen virksom politisk repræsentation – i modsætning til den gamle nationalisme som havde sit hjemsted i Hugenbergs Tysknationale Folkeparti. Den paradoksale kobling mellem ideen om det bevarende og det omstyrtende, der ligger i begrebet konservativ revolution, var gennemtænkt, men skulle nu genindsættes i sin ret gennem en revolutionær fornyelse af det tyske folk og dets statsform bestående af et konservativt værdisystem, som man betragtede som værende evigt. Konservativ revolution betød altså revolution til fordel for bevarelsen af de truede konservative værdier. Den nye stat, som man arbejdede hen imod, skulle igen have forbindelse til et folkeligt livsgrundlag, den skulle bevare tyskhedens sjælelige form, der ikke måtte blive offer for fremmede institutioner og samvittighedsløse demagoger. Der var ikke meget ved Weimardemokratiet, som den konservative revolution fandt værd at bevare.

Når vi i dag konfronteres med tekster, afhandlinger og pamfletter, som i

Weimaraerne blev forfattet imod staten, så fremstår meget af det som uforståeligt og forblændet. Kaster man et dybere blik på tidens åndelig-politiske situation, viser det sig imidlertid, at de antidemokratiske ideer var vidt udbredte. At store dele af tysk åndsliv underkastede sig den nationalsocialistiske verdensanskuelse, som dengang var blevet ophævet til statsreligion, er utænkeligt uden en forudgående antidemokratisk åndelig bevægelse. Den havde med sin foragt for alt liberalt sløvet enhver ånd, der holdt på individets ukrænkkelige rettigheder og bevarelsen af menneskelig værdighed. Den havde ofret ideen om humanitet, som den med sin sans for det heroiske opfattede som svaghed, den havde lammet den individuelle sans for frihed, fordi den opfattede tilknytningen til en helhed som det primære og væsentlige.

Vender vi blikket mod denne idéverden, så fremstår den på trods af al sin kraft og intensitet som et skæbnesvangert politisk greb i det politiske giftskab. Efter 1945 kunne vi vende tilbage til den liberaldemokratiske forfatning, og Thomas Mann havde fuldkommen ret, da han allerede inden magtovertagelsen skrev: ”Den antidemokratiske-nationalistiske bevægelse har en helt forkert opfattelse af århundredet, når den udelukkende ser det styret af dens egne tendenser. For den overser, at de bestræbelser, den i øjeblikket foragter og afskyr, vil spille en lige så livsvigtig rolle for dette århundrede som den selv, og at mennesket ikke er menneske og ikke vil formå at leve som menneske uden det sjælelig-moralske indhold, som ordet frihed rummer.”

II. Weimar i Forbundsrepublikkens politiske bevidsthed

I 1956 gav den kendte schweiziske journalist Fritz René Allemann en fremstilling af Forbundsrepublikkens politiske system og dens foreløbige historie med titlen *Bonn er ikke Weimar*. Der blev ikke dengang taget særlig notits af bogen, men dens titel er gået hen og blevet et bevinget ord. Tesen om, at ”Bonn ikke er Weimar”, blev ikke kun opfattet som et udtryk for den åbenlyse forskel mellem det første og det andet tyske demokrati, men især hos politikere også som et bevis på succes, på det andet demokratis uomtvistelige overlegenhed i forhold til det første. Ingen vil i fuld alvor betvivle, at Forbundsrepublikken er blevet et mere vellykket, varigt, levende og mere effektivt demokrati, end Weimardemokratiet var. Og dog er der i løbet af dens historie hele tiden opstået situationer, hvor det har været nærliggende at ændre den selsikre formel ”Bonn er ikke Weimar” til en bekymret opfordring: Bonn må ikke blive til Weimar. Dette har gang på gang været tilfældet i Forbundsrepublikkens 50-årige historie, mest påtrængende i anden halvdel af 60’erne, hvor opkomsten af det nationalistiske NPD i forbindelse med den venstreorienterede udenomsparlamentariske opposition angreb på det repræsentative demokrati og dets institutioner igen fik

erindringen om Weimardemokratiets skæbne til at stå faretruende klart. Bonn er ikke blevet til Weimar, men advarslen om Weimar, som er identisk med advarslen om den demokratiske statsforms sammenbrud, er en del af Forbundsrepublikkens politiske bevidsthed og vil også i fremtiden gang på gang dukke op, når demokratiets stabilitet og evne til at fungere synes truet.

”Lad nu én gang for alle Weimarspøgelset i fred!” Således udbød Golo Mann, en af Forbundsrepublikkens førende historikere og intellektuelle engang. Han ville dermed kritisere den ubetænksomhed, hvormed vi i Forbundsrepublikken straks bringer enhver hændelse, som ikke stemmer overens med de demokratiske normer, i forbindelse med Weimar. Faktisk inddrages Weimar alt for nemt og alt for ofte i Forbundsrepublikkens politiske diskussion, selv når der så godt som fra alle kanter hersker enighed om, at Bonn ikke er Weimar. Grunden er, at Weimar er blevet et synonym for alle mulige og tænkelige svagheder ved og trusler mod demokratiet. Det passer på både venstre- og højreradikalismen, og da især når begge virker sammen. Det står for et demokrati uden demokrater, det vil sige et demokrati, hvor der ikke er tilstrækkeligt demokratisk engagement hos borgerne, og det er nemt at citere, når man har fokus på demokratiets manglende evne til at sætte sig op imod fjenden. Kort sagt: Weimar står i den politiske diskussion for alt, hvad der har med fejl og undergang at gøre, og alt, hvad der kunne føre til denne skrækelige afslutning. Også inden for den internationale politiske forskning er det for længst gået hen og blevet et historisk eksempel, som man ofte henviser til og studerer. Heller ikke i fremtidens politiske diskussion vil man altså afstå fra at henvise til Weimar, hvad enten det drejer sig om spøgelset Weimar eller en berettiget sammenligning. Men faktisk er dette ikke så slemt, og især for Tyskland selv er det nærliggende at drage en historisk parallel til det første tyske demokrati. Karl Dietrich Bracher, der i kraft af sin store undersøgelse fra 1955 om Weimarrepublikkens opløsning blev den førende tyske historiker med speciale i Weimartiden, laver i sit videnskabelige arbejde en imponerende skildring af Weimarrepublikkens betydning for Tysklands senere historie og dens snart større snart mindre forskel fra den anden tyske republik. ”Weimar er og bliver et særtilfælde, hvorved man kan studere skrøbeligheden ved et parlamentarisk demokrati med folkevalgte præsidenter, der var belastet af socioøkonomiske kriser, af sprængfarlige politisk-ideologiske kræfters fremstormen, af fristelsen og forførelsen fra både højre- og venstreekstremister samt antiliberaler og totalitære tendenser i staten og samfundet. Det frie statsvæsens lammelse og forfald, som eskalerede yderligere i retning af hjælpeløshed over for diktaturbevægelser i det magtvakuum, der opstod i 1932, var ikke mindst en følge af forvirrede målestokke, svækket modstandsdygtighed og falske illusioner om tolerance over for demokratiets fjender.”

Advarslen mod Weimar vil også ledsage Forbundsrepublikken i det kommende århundrede. Budskabet er simpelt og indlysende. Eksemplet Weimar minder om, at der ikke er nogen garanti for, at demokratier vil vare evigt, at de som frie og åbne samfundssystemer er prisgivet forandringen, at de forbliver afhængige af borgernes og særligt magtelitens beredvillighed og evner, og at de må værne om den demokratiske diskussions regler og respektere de værdier og grundprincipper, som den demokratiske stat lever af og lever for.

Som forfatter til bogen om Weimarrepublikkens antidemokratiske tænkning er jeg i tidens løb – alt afhængig af om man har kunnet øjne en overhængende fare for tilbagefald til forhold, der minder om Weimarrepublikken – ofte blevet konfronteret med spørgsmålet, om der i Forbundsrepublikken også findes antidemokratisk tænkning, og hvor farlig jeg anser sådanne strømninger for at være. Denne helt igennem berettigede måde at spørge på ligger også til grund, når man i forbindelse med en undersøgelse af fænomenet Det ny Højre stiller spørgsmålet, om det udgør en mulig fare for demokratiet i Forbundsrepublikken. Når jeg skal svare på det spørgsmål, kunne jeg i grunden trække på føromtalt citat af den schweiziske journalist Allemann: ”Bonn er ikke Weimar”. Denne opsummerende konstatering gælder også for den antidemokratiske tænkning. Der har ganske vist lige siden Forbundsrepublikkens begyndelse og indtil i dag eksisteret ekstremistiske strømninger og grupperinger, som betjener sig af visse elementer fra Weimartidens og nazitidens antidemokratiske tænkning, men de har heldigvis aldrig fået den betydning eller virkning, som de havde i Weimarrepublikken. Alligevel så jeg mig på et tidspunkt – og det var i 1968 – nødsaget til at skrive en længere, bekymret artikel om ”Forbundsrepublikkens antidemokratiske tænkning” (i tillægget til den forkortede studieudgave af min bog), hvor jeg med det fremvoksende NPD og det truende baggrundstæppe af studenteruroligheder som eksempel kom ind på faren for, at den indtil da relativt stabile og demokratiske Forbundsrepublik var ved at glide mod højre og give efter for en autoritær nationalismes forførelse. Dengang, i 1968, hvor udfordringen af demokratiet var på sit højeste, formulerede jeg det således: ”Den nuværende krise for demokratiet i Bonn, som er langt fra Weimarrepublikkens kriseprægede tilstand, er kendetegnet ved antidemokratiske tendensers og holdningers infiltration af det demokratiske system. De antidemokratiske ideer koger endnu engang i højrefolkenes suppegyrde, også selvom det kun er på lavt blus. [...] Værre endnu er det, at den antidemokratiske tænkning har fået større indflydelse og virkning inden for de grupper, der bærer vor republik.” Forbundsdaysvalgene i 1969, som muliggjorde Brandt/Scheel-magtskiftet, fik takket være det lille nederlag til NPD højretruslen mod det tyske demokrati til at forsvinde. Den senere venstretrussel var af en anden karakter. Den mødte aldrig opbakning fra det store flertal af de tyske vælgere.

III. Er der kontinuitet i den antidemokratiske tænkning?

Bortset fra ophidselsen over økonomiske og finansielle problemer, der af og til dukker op, kan Forbundsrepublikkens historie helt og aldeles skrives som en succeshistorie. Dette gælder især, hvad angår stabiliteten i det politiske system og de politiske og samfundsmæssige institutioners måde at fungere på. Man kunne ganske vist godt have ønsket sig, at politisk ekstremisme aldrig mere var dukket op i Forbundsrepublikken, men det ville være verdensfremmed at antage, at Weimarrepublikkens historie, der eksisterede under svære betingelser og ikke mindst Det tredje Rige, ikke skulle efterlade sig spor, der rækker ind i vor tid. Det har været afgørende, at disse spor aldrig kom til at udgøre nogen reel fare for vort demokratis beståen og fremtidsudsigter, lige bortset fra enkelte irriterende valgresultater for de højreekstreme ved landdagsvalgene. Hvad angår succesen ved vort demokrati, der forstår sig selv som forsvars- og beskyttelsesydende, gør flere faktorer sig gældende: Først og fremmest total karakteren af den tyske katastrofe i 1945 og hjælpen fra de vestlige sejrsmagter, men også beslutningen hos flertallet af tyskere om at opbygge et demokrati, som yder modstand mod ethvert forsøg på at svække eller demontere det som statsform. Her spiller de institutioner, som er knyttet til efterretningstjenesten, også en rolle. De må være vagtsomme, besindige og forudseende i deres vurdering af, hvad de registrerer i deres overvågningsaktiviteter.

For allerede en del år tilbage fastslog den indflydelsesrige uafhængige venstrefløjsforfatter Hans Magnus Enzensberger, at flertallet af tyskere ikke længere ville vide af politiske eventyr: ”De afviser enhver ideologisk fanatisme; utopier af enhver slags, og totaliserende drømme finder de mistænkelige. [...] Dette fællesskabs evne til integrering har oversteget alle forventninger.” Jeg synes, at man må tage denne konstatering til efterretning, når man sætter sig for at afklare, om og hvorvidt det såkaldte Ny Højre udgør en trussel mod vort demokrati. Jeg lavede en så udførlig fremstilling af den antidemokratiske tænkningens betydning for Weimarrepublikken for at vise, at den tænkning og de aktiviteter, der stammer derfra, rent faktisk kan komme til at udgøre en trussel mod demokratiet. Men vi lever under andre politiske forhold end dengang. Man kan ganske vist ikke se bort fra, at der er en kontinuitet i denne tænkning, ikke mindst fordi dens nuværende fortalere ofte henviser til de daværende indflydelsesrige antidemokratiske tænkere, men de politiske rammebetingelser er helt anderledes: I Weimar nød disse forfattere en enorm popularitet og attraktivitet, i Forbundsrepublikken er de henvist til en fattig skyggetilværelse i forholdsvis obskure tidsskrifter og forlag. I Weimar fandtes der en række forfattere og læsere, hos os findes der kun mere eller mindre begavede kopister og fortolkere, som er fuldstændig ukendte i den politiske

og litterære offentlighed. Dengang var der tale om en stærk åndelig strømning, i dag er der blot en svag rislen, som kun nogle få indviede, deriblandt enkelte efterretningsfolk, tager notits af.

Desuden er der, hvis man sammenligner med Weimartiden, heller ingen originale tænkere, som kan åbne nye veje og perspektiver for den antidemokratiske tænkning. Heller ikke de få universitetsprofessorer, der som Willms og Diwald rettede deres opmærksomhed mod den nationalkonservative tænkning, har formået at give denne ideologiske retning nogen akademisk glans. Det ny Højres målsætning om at erobre det kulturelle overherredømme i Tyskland kan man derfor godt tro på, men så meget desto mindre have tillid til. De er milevidt fra dette mål, og de kan, sådan som tingene er i dag, ikke komme til at udgøre nogen idemæssig smedje for en politisk-social bevægelse. Den manglende evne til at overbevise gør ganske vist hverken disse højreekstremistiske gruppers antidemokratiske ideer uskadelige endsige fornuftige. Man bør tage dem til efterretning og indgå i en diskussion med dem, blot skal man ikke tildele dem den politiske vægt og farlighed, som den antidemokratiske tænkning havde under Weimarrepublikkens betingelser. Også her gælder det om at skride ind i tide, men med måde og med sans for de rigtige proportioner. Jeg håber, at vi i den sammenhæng kan lade denne holdning råde. Hovedmålet for vores årvågenhed må være – med ødelæggelsen af det første tyske demokrati og de forfærdelige følger in mente – at værne om det værdifulde og sociale indhold i Forbundsrepublikkens demokrati og ikke overlade dets potentielle modstandere og fjender nogen chance.

Oversat af Rikke Louise Peters

Litteratur

Alleman, Fritz René (1956): *Bonn ist nicht Weimar*, Köln/Berlin: Kiepenheuer & Witsch.

Bracher, Karl Dietrich (1955): *Die Auflösung der weimarer Republik. Eine Studie zum Problem des Machtverfalls in der Demokratie*, Stuttgart/Düsseldorf: Droste Verlag.

Sontheimer, Kurt (1968): *Antidemokratisches Denken in der Weimarer Republik. Die politischen Ideen des deutschen Nationalismus zwischen 1918 und 1933* (Studienausgabe mit Ergänzungssteil: Antidemokratisches Denken in der Bundesrepublik), München: Nymphenburger Verlagshandlung.

Oversat fra tysk efter Kurt Sontheimer 2004: ”Die Kontinuität antidemokratischen Denkens. Von der Weimarer Republik zur Bundesrepublik” i Wolfgang Gessenharter & Thomas Pfeiffer (red.) *Die Neue Rechte – eine Gefahr für die Demokratie?*, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.